

491.82
N241

STANFORD UNIVERSITY
LIBRARIES
STACKS
OCT 27 1966

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

НАШ ЈЕЗИК

НОВА СЕРИЈА

Књ. XIII, св. 1—2.

БЕОГРАД, 1963.

САДРЖАЈ

	Страна
1) М. Стевановић, За чување акценатског система књижевног језика	1—10.
2) М. Павловић, Структура семантичке мултиваленције	11—17.
3) Св. Марковић, Нека запажања о речнику у нашем новом правопису	18—47.
4) Б. Милановић, Употреба збирних бројева са именицама у множини	48—56.
5) А. Пецо, О неким „икавизмима“ ијекавског изговора	57—63.
6) Даринка Гортан-Премк, Синтагме с предлогом <i>до</i> с обзиром на својства предлога уопште	64—80.
7) Славко Вукомановић, О једној употреби предлога <i>на</i>	81—94.
8) Берислав М. Николић, Акцент изведених именица у српскохрватском језику (наставак)	95—114.
9) Језичке поуке	115—127.

УРЕЂУЈЕ ОДБОР

Одговорни уредник дописник др МИХАИЛО СТЕВАНОВИЋ
Секретар Уређивачког одбора др Берислав М. Николић

СИНТАГМЕ С ПРЕДЛОГОМ *ДО* С ОБЗИРОМ НА СВОЈСТВА ПРЕДЛОГА УОПШТЕ

Категорија предлога, а нарочито словенских предлога, доста је и добро испитивана. Они су објашњавани етимолошки и семантички; углавном су одређене њихове позиције и функције. Ипак о њима има шта да се и даље говори.

Ми бисмо овде хтели нешто да кажемо о синтагмама с предлогом *до* у вези са позицијом, значењем и функцијом коју предлози имају у синтагми. А баш овај предлог смо узели зато што је то један од старих немотивисаних предлога; што је заједнички свим словенским језицима; што је у њима до данас сачувао све три основне функције: предлошку, прилошку и функцију префикса, нарочито глаголског; што му значење није конкретизовано и специфицирано, већ је довољно опште да се на њему илуструје шири семантичко-синтаксички развитак; и најзад, што сматрамо да ће, с обзиром на општу природу овога предлога, анализа синтагми у којима се он јавља показати многе потенцијалне особине српскохрватских, и словеначких предлога, у сва три правца.

Анализу синтагми с предлогом *до* вршићемо по следећим одељцима: 1) структура синтагме¹, 2) значење предлога и 3) функција предлога.

1.

Предлог *до* везује се: за синтагме с глаголом, с именицом (или личној заменицом), придевом (придевском заменицом или бројем) и прилогом као управним чланом. Према категорији у

¹ Испитивање структуре синтагме односно категорије речи у функцији управног и зависног члана узели смо за полазну тачку у овој анализи не зато што формални моменат претпостављамо семантичком и функционалном, већ због тога што категорију речи узимамо као одређену семантику и функцију које су у језику добиле и свој граматички облик.

функцији зависног члана везује се: за генитивске синтагме, за прилошке синтагме, за синтагме у којима је зависан члан означен већ готовом предлошко-падежном везом и за акузативне синтагме (код ових само под условом да се одређује мерни и временски моменат)².

Структура ових синтагми представљена схематски била би оваква:

управни члан	зависни члан
I. глагол	1) генитив
II. именица придев прилог	2) прилог
	до + 3) предлошко-падежна веза
	4) акузатив (мера, време)

Синтагме с глаголом у функцији управног члана примарне су предлошке синтагме, а синтагме с именицом (придевом или прилогом) у функцији управног члана секундарне су. И у једнима и у другима, поред предлога *до*, јављају се и сви српскохрватски односно словенски предлози.

Синтагме с генитивом у функцији зависног члана основна су позиција предлога *до* (отишао је *до* куће; чоха *до* Ђолане; вратиће се *до* мрака). У њима он остварује сва своја значења.

Позиција предлога *до* уз прилоге (*до* суиџра, *до* овамо, *до*шамо) једна је од специфичних одлика српскохрватског језика у односу на друге словенске језике са синтетичким типом деklinације, у којима веза *предлог* + *прилог* (за *шамо*, за *суиџра*, *одавде*) није жива и продуктивна синтаксичка категорија (налази се само у појединачним случајевима, као руско *до завџра*, *дошле*). Што се пак неке од ових предлошко-прилошких веза с прилозима *шамо*, *овде* и сл. данас осећају као сложенице, мислимо да је последица тога што „извесни српскохрватски прилози за место (у

² Предлог *до* (као и сви други предлози) јавља се и у синтагмама са бројевима у функцији зависног члана (*доћи ће до два сата*; *висок је до један метар*). Ми ове случајеве нећемо засебно разматрати јер су бројеви у нашем језику у оваквим позицијама готово увек непроменљиви (*састављен је из два дела* и сл.).

ширем смислу: и за кретање и за мировање) ... могу и у потпуно исправном књижевном језику да значе подједнако одредбу за правац кретања и одредбу за бављење на једном месту“³. Тако када је нпр. прилог *тамо* добио сем локалног значења и просективно, онда му је, мислимо, веза са предлогом *до* могла само помоћи да се у том новом значењу и облику сложеннице учврсти.

Позиција предлога *до* уз већ готову предлошко-падежну везу још мање је обична, и због тога ћемо се на њој мало дуже задржати. Предлошко-падежне су везе уз које се јавља предлог *до* ове: *гениитив* с предлозима *исјед*, *изнад*, *исјод*, *између*, *иза*, *јреко*, *уврх*, *наврх*, *удно*, *најрам* и сл. (отпрати га *до исјед каије*); *акузатив* с предлозима *јред*, *над*, *јод*, *међу*, *за*, *у*, *на* и сл. (оде *до на извор*) и *локатив* с предлогом *најрама* (у грађи за Речник САНУ нашли смо само један такав пример: „Тако њих двојица прота и Дели-Амет, сувим оду, до на према Забрежу, и ту се у Србију превезу“. Л. Баталака-Арсенијевић, Историја српског устанка I, 1898, 93). Поред предлога *до* у оваквој позицији могу се јавити још два српскохрватска предлога: *од* (све је његово *од изнад куће* до ниже реке) и *за* (спрема се *за у Ваљево*).

У науци је појава овакве употребе предлога више пута констатована и на различите начине објашњавана, али увек узгред, уз разматрање постанка сложених предлога типа: *изнад*, *исјод* и сл. Ипак се сва та тумачења своде углавном у два: прво — према коме у синтагми *јредлог* + *јредлог* + *зависни падеж* први предлог прилошки одређује други предлог или предлошко-падежну синтагму испред које стоји⁴, и друго — по коме први предлог у предлошкој функцији одређује предлошко-падежну синтагму⁵, која пак у овој конструкцији има функцију прилошке одредбе места, времена и сл. И ми смо овога другог мишљења. Предлози *до*, *од*, *за* у овим позицијама заиста су прави предлози, мада нешто друкчије природе од осталих српскохрватских предлога, као и од предлога у другим сло-

³ И. Грицкат, О једној особености прилога и прилошких синтагми у српскохрватском језику, Наш језик, књ. XII (1962), св. 3—6, 79.

⁴ А. Белић, „Депрефиксација“ у словенским језицима, ЈФ XVIII, 100 и И. Стевовић, О питању конструкција падежа с предлозима, ЈФ XXI, 235.

⁵ Исп. (узгредне констатације о томе): Ђ. Даничић, Српска синтакса, I, Београд, 1858, 163—164; Т. Марећ, Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1899, 531-532 и Brabec-Hraste-Živković, Gramatika hrvatskoga ili srpskoga jezika, Zagreb, 1958, 153.

венским језицима који нису изгубили падежну флексију. Додуше, и у њима налазимо везе двају посебних предлога, али с предлогом *ио* на првом месту: *po nad woda*, *po pod stolet* (пољски), *po pod zetě* (чешки), *ио над морем* (руски). С обзиром на семантику предлога *ио* у овим двојним предлозима имамо довољно оправдања да сматрамо да *ио* овде има само прилошку (појачајну) функцију. Стога остаје интересантна чињеница: од свих флексивних словенских језика једино српскохрватски језик има живу синтаксичку могућност одређивања предлогом већ готове предлошко-падежне везе.

Сличне је синтаксичке природе и веза *до* + *акузатив* (било их је *до сјошину*; остаће *до недељу дана*), која се јавља само у значењу мере и времена. Употребу акузатива ове врсте уз *до* (или друге предлоге: било их је мање *од сјошину*, остаће *и преко недељу дана*) односно у генитивно-аблативном односу објашњавамо прилошком природом мерног и временског акузатива (исп. било их је *сјошину*: *до сјошину*: *и преко сјошину*: мање *од сјошину* или остаће *недељу дана*: *до недељу дана*: *и преко недељу дана*: мање *од недељу дана*). И ова употреба предлога *до* својствена је само српскохрватском језику.

При анализи позиција предлога *до* нисмо узели у обзир употребу овога предлога која се јавља обично у народним песмама (или текстовима написаним по угледу на њих) уз бројеве или количинске изразе у устаљеним стилским обртима у којима се они понављају (*до најчешће* стоји уз поновљени број односно количински израз); овде је *до* без икаквог значења и служи попуњавању броја слогова у стиху или, понекад, истицању речи уз коју стоји:

Град градила три брата рођена,/ До три брата три
 Мрњавчевића (Вук, Српске народне пјесме, књ. II, Беч,
 1845, 115). — Гледа доле реку, врело, луга,/ Па му с чине
 до толико друга,/ До толико успомена свети,/ С кима дане
 прелепо пробави (Б. Радичевић, Песме, X изд., Нови Сад,
 1900, 80). — Два се тића побратила, до два сокола (Л.
 Костић, Максим Црнојевић, Нови Сад, 1887, 93). — Да
 је тко ... прошетао главном улицом ... био би видио
 како уза прострт стол сједе до два човјека трошећи посље-

дње останке обилне ... вечере (Ј. Јурковић, *Изабране приповијетке*, Загреб, 1930, 1).

2.

Својим се значењем предлог *до* уклапа у опште генитивно-аблативно значење, заправо „у њему се додирују стари аблатив и генитив“⁶. Основно му је значење *одређивање крајње границе простирања процеса глаголске радње односно одређивање степену иљености какве особине*, али се оно у зависности од семантичко-синтаксичких услова у синтагми може развити у различитим правцима, може почети одређивати извесне специфичне значењске односе, као месне, временске, мерне и сл.

Месно значење. а) Основно локално значење предлога *до* је одређивање места завршетка кретања или простирања које се налази у непосредној близини појма који се одређује односно негде у сфери тог појма:

Ја сам онамо поставила златну јабуку, који најприје до ње дође и узме је, ја ћу бити његова (Вук, *Српске народне приповијетке*, Беч, 1853, 131). — Глас јунаштва његова допро је до ушију Сулејманових (Ј. Игњатовић, *Дјела I*, Нови Сад, 1874, 150). — Ја, пријатељу, [путујем] до Београда (Б. Јакшић, *Дела IV*, Београд, 1885, 158). — Ја ћу данас скокнути до удове (Е. Кумичић, *Сабрана дјела*, св. VII, *Госпођа Сабина*, 99). — Пред кућом стоје троје Широњине дјечице, све једно другом до ува (Б. Ђошић, *Борци и бјегунци*, Београд, 1939, 107). — Једнога дана дође нам до слуха овакво питање (И. Секулић, *Записи*, Београд, 1941, 103). — Тлом крвавим сам пузо, тијело вуко /До траве: звјерски, живински је срко;/ Урањо у њу, јео је и гуто (И. Горан Ковачић, *Јама*, Загреб, 1947, 36). — Силазили су и до мора, провлачили се покрај пећина (М. Матић Хале, *Република*, Загреб, 1962, св. 2—3/5).

До овуда доспјех а у двор не пуштају (И. Брлић-Мажуранић, *Приче из домовине*, Загреб, 1920, 19).

Једва одмиле до под свој шатор (Ч. Мијатовић, *Деспот Ђурађ Бранковић*, I књ., Београд, 1880, 52). Турци истерају

⁶ Из универзитетских предавања проф. М. Стевановића.

чето-каик до за аду и одатле нас потом туку (М. Ненадовић, Мемоари, 1893, 111). До на тле виси њена коса врана (Ђ. Арнолд, Изабране пјесме, Загреб, 1899, 165). — Код Сталаћа прелази овај дијалекат на леву моравску обалу... Одатле иде речицом до испод Јастрепца (А. Белић, Дијалекти источне и јужне Србије, Српски дијалектолошки зборник, I, Београд, 1905, XLVI). — Ослободи Србију ... од Саве и Дунава до надомак Косова (Р. Невесињски, Горштакиња, књ. I, Београд, 1906, 43). — Људи са Вељег Луга спуштали су се за пола сата до у чаршију (И. Андрић, На Дрини ћуприја, Сарајево, 1947, 108).

Ово се значење може развити у синтагамама без обзира на категорију речи у функцији управног и зависног члана (изузев у синтагамама са акузативом као зависним чланом јер се он ве- зује само за временско и мерно значење).

б) Из значења заузимања места вршењем радње (*ићи до њећи*) преко тог истог значења код резултативних глагола (*сесити до њећи*) развило се и посебно локално значење овога предлога — одређивање места које се налази уз, поред, близу појма који се одређује⁷:

Све је турска војска притиснула: / Коњ до коња, јунак до јунака; / Бојна копља као чарна гора (Вук, Српске народне пјесме, књ. II, Беч, 1845, 313). Та данас си до пророка први (Ј. Новић Оточанин, Милошева или јунаштво Милоша Обреновића, књ. I, Нови Сад, 1860, 59). Све камењак па до камењака, / Грм до грма, трњак до трњака (Б. Радичевић, Песме, X изд., Нови Сад, 1900, 120). — Кад се маст охлади, мажу се њом, прстом до малог, красте (М. Бубало, Гласник Етнографског музеја у Београду, Београд, 1940, 52).

Ова врста месног значења остварује се само у синтагамама са генитивом у функцији зависног члана. Категорија је управног члана ирелевантна.

Временско значење представља основну семантику овога предлога — одређивање крајње границе простирања процеса глаголске радње — схваћену у временском односу, односно предлог *до* овде одређује време свршетка глаголске радње: а) када се та радња

⁷ Према универзитетским предавањима проф. М. Стевановића.

завршава настанком стања (ситуације и сл.) означеног појмом који се одређује:

Ево ти свирала, пак јој над главом свири од жрака до мрака (Вук, Српске народне приповијетке, Беч, 1853, 145). — Умоли трговца за ту незнатну свотицу „до првога“ (Вј. Новак, Тешки животи, цртице и сатире, Загреб, 1911, 116). — Жупник ради до касног сата (В. Назор, Утва златокрила, романтички еп, Загреб, 1916, 430). — Дубок ће запасти снијег/ До освита на моје стопе (Д. Тадијановић, Пепео срца, Загреб, 1936, 79). — Знам ... до јутра, мора израсти трава (В. Јелић, Република, Загреб, 1959, 9/1).

Та ти си се до недавно тужио да си пун бриге (Ј. Косор, Миме, приповијести, Загреб, 1916, 115). — А сељаци који су до малопре стојали у цркви ... нису више мислили на цркву (З. Шубић, Каљуга, роман, Београд, 1937, 93).

Ту чека до испред кокота (Р. Невесињски, Горштакиња, књ. I, Београд, 1906, 144). — До отраг 50 година живјели су у већим задругама, а сад живе у мањим обитељима (П. Влашић, Хрвати у Румуњској ..., Београд, 1928, 9).

Све до касно ноћно доба обилазила је с ђецом око куће (Вј. Новак, Тешки животи, цртице и сатире, Загреб, 1911, 81).

б) када се та радња врши и извршава у току времена означеног појмом који се одређује (у значењу: *за, кроз*):

Свачија сила до времена, а божија до вијека (Вук, Српске народне пословице, Београд, 1900). — До неког времена угине му [Насрадину] коњ, а он се сасвим ожалости (С. Сремац, Насрадин - Хоџа, Београд, 1894, 20). — Ако Бог да, до осам дана ето ме опет с писмом (Р. Јеретов-Кателинић, Нашим морем и нашим крајем, приче, Осиек, 1911, 13).

Па ми дужде у походе дођи, / До најдаље, до годину дана (Ф. Јукић и Љ. Херцеговац, Народне пјесме босанске и херцеговачке, Осиек, 1858, 100).

Јавио је жупник ... да ће из Млетака стићи до који дан (И. Ђипико, За крухом, Нови Сад, 1904, 70).

Оба ова значења развијају се само у синтагмама са глаголском речју у функцији управног члана. Граматичка категорија зависног члана за временско (а)-значење ирелевантна је, док временско (б)-значење имамо потврђено у свим категоријама зависног члана, изузев у категорији *до + њредлог + зависни њадеж*.

У значењу *мере* имамо, такође, основни семантички однос овога предлога, само схваћен у смислу одређивања крајње или приближне мере, величине коју неко или нешто достиже.

Број књига ... каткад тера и до стотине (С. Новаковић, Српска књига — њени продавци и читаоци у XIX веку, Београд, 1900, 14). — Свијетло треба до три године, да од тога првога и нам најближега сунца до нас допре (Ђ. Пилар, Вијенац забави и поуци, Загреб, 1871, 41). — По „уредби“ полицијској ... о иступима су судили ... окружни начелници за иступе са казнама до 30 дана затвора (Ј. Ђ. Авакумовић, Енглеска, француска и српска порота, Београд, 1885, 29). — Она [машина за сејање луцерке] стаје до 100 динара (Д. Спасић, Гајење биљака за исхрану стоке (пиће), Београд, 1892, 8).

За коју греду, почимајући бројати од врата зад енеш, до онолико ће година жена друго дијете понијети (Л. Грђић-Бјелокосић, Из народа и о народу, књ. 2, Мостар, 61).

Председатељ главне контроле може ... давати одсуство до на шест недеља (Законъ о чиновницима грађанскогъ реда ..., Београд, 1864, 8).

Било их је до један буљук (Ј. Веслиновић, Хајдук Станко, Београд, 1896, 341).

Ово значење потврђено је у истим позицијама у којима и временско (а)-значење.

Значење узрасџа развијџка слично је мерном значењу. Овде предлог *до* одређује ступањ узраста, развитка односно одређује стање у које се развојем дошло (појам у генитиву може бити и само симбол тога стања):

Када злато до повоја буде, / Мајка ће му повој начинити (Вук, Српске народне пјесме, књ. I, Беч, 1841, 500). — Угледа син цара ... његову кћер, која је била врло лијепа и већ дорасла до удаје (И., 1853, 219). — Мало време за тим постојало, / ... Док је некад до коња дорастао (Г. Николић,

Српске народне песме из Срема, Лике и Баније, Нови Сад, 1889, 58). — Дете у нужди и невољи брзо сазрева до човека (Б. Јакшић, Дела VI, Београд, 1887, 92). — Он оста ... с двоје мушке деце, која још не беху порасла ни до чобанскога штапа (Ж. Дачић, Зло и добро у нашем народу, Београд, 1909, 6). — Он је ... само желео да и он дорасте до трећег разреда (И. Андрић, Наша књижевност, месечни часопис, год. I (1946), 31).

Ово значење везано је за одређене синтагме, тј. за синтагме с глаголима *дорасити*, *порасити* и сл. у функцији управног члана и за појмове одговарајуће семантике у облику генитива у функцији зависног члана.

Слично овоме значењу је и значење *стања*, када предлог *до* одређује стање у које се доспева или може dospети (и овде појам у генитиву може бити само симбол тога стања):

Хрвати ... којим та ствар до густа дође, употребише такођер оно време, те израде посебну представку (Виенац уздарја народнога о Андрији Качић-Миошићу ..., Задар, 1861, 219). — Мија и Панта сваде се у крчми. Реч по реч па дође и до кика (Змај, свеске за шалу и сатиру, 1865, 46). — Живео [сам] у сваком благу и изобиљу и опет долазио до сиротиње (М. Ненадовић, Мемоари, Београд, 1893, 4). — Ако сте рањени, онда није до бијега (Н. Кукић, Осветници, приповијетка ..., Загреб, 1905, 28). — И било би дошло до шака и разбијених глава (Д. Анђелиновић, Синови земље, Загреб, 1918, 7). — Чекај доћи ће и теби до густа (Ј. Кулунџић, Вијенац, лист за забаву и поуку, књ. III, Загреб, 1924, 499). — Тај подмукли мир ... тек доведе Тому Весовића до бјеснила (Б. Машећ, Директор Прокић, Загреб, 1926, 52). — Тада је ... изгубио преко две хиљаде дуката, а његов ортак ... дошао до просјачког штапа (К. Ђорђевић, У бежанији, Београд, 1940, 99). — До акције се долази само искључивањем свега осим циља (Ж. Фалу, Република, Загреб, 1959, 4-5/ 41).

Остваривање овог значења везано је за синтагме са глаголима *доћи*, *доводити* и сл. у функцији управног члана и облик генитива појма који је у функцији зависног члана.

Начинска значења представљају апстрактно схваћен основни семантички однос овога предлога; у њима предлог *до* одређује

интензитет (најчешће висок) вршења глаголске радње односно заступљеност какве особине (често у хиперболи и у устаљеним фразама):

У врлости душевне га силе уздижу до величанства (Ј. Игњатовић, Увео листак, приповетка, Нови Сад, 1878, 88). — У њеним грудима беше тесно до издисања, њу је морило неко непознато осећање (Б. Јакшић, Дела VII, Београд, 1888, 252). — Зато што им је она ... стајала на путу ... није [им] било све равно, равно чак до Косова! (Б. Станковић, Стари дани, Београд, 1902, 140). — Догорјело нам до ноката ... сложисмо се с Турцима (В. Новак, Тешки животи, Загреб, 1911, 42). — Сунце почело жећи, а у Сењу спарно до мила Бога (М. Шеноа, Из кобних дана, Загреб, 1914 188). — Непријатељ је увек бивао до ногу потучен (Д. Ковачевић, Мали хероји, Београд, 1930, 34). — Благосиљам патњу и удес ми мрк/ Штоно ме до крви био! (В. Назор, Нове пјесме, Загреб, 1930, 36).

Још око пре 20 година била је зима доста блага, али не до оволико! (Цариградски гласник, Цариград, 1897, 8/2).

Турска војна администрација била је неуредна до испод критике (Ратник, лист за војне науке, новости и књижевност, Београд, 1883, 9/441). — Познавајући до у танчине слабоће својих суграђана, Мате је налазио ... ужитак ... да открива тајне (Н. Бартуловић, На прелому, Београд, 1929, 199). Ова значења предлог *до* остварује у свим синтаксичким позицијама.

Сва значења предлога *до* која смо досад навели директно се везују за његово основно значење. Али овај предлог може одређивати и односе који се за то значење не везују увек директно. На првом месту то су два антонимска значења: изузимање и потпуно обухватање појма који се одређује.

Изузимање. Развитак овога значења можемо објаснити овако — протезање процеса глаголске радње до појма који се одређује подразумева обухватање глаголском радњом свега што је испред тога појма, односно искључивање појма који се одређује. Ово значење предлога *до* блиско је значењу прилога за изузимање (*осим, сем, изузев*), а често се и изједначаје са њим замењујући своју предлошку функцију прилошком:

Земља не рађа до нешто сухих и тврдих травах (Б. Шулек, Корист и гојење шумах, Загреб, 1866, 64). — Ех! ... Како живим? ... А како ћу и живети до сиротињски! (Ј. Веселиновић, Целокупна дела, књ. II, Београд, 344). — Нема на отоку до колибица и торова пастира (В. Назор, Пастир Лода, Загреб, 1946, 66). — Нема тога у планини, до жира и шишарица под буквама (И. Горан Ковачић, Дани гњева, Загреб, 1936, 132). — И не отвори више уста, до што се поздрави и леже да спава (Д. Радић, На сто огњева, Београд, 1925, 43). — Ђоркана не зову друкчије до ђувегијом и ашиком (И. Андрић, На Дрини ћуприја, Сарајево, 1947, 212).

Са нешто измењеним схватањем изузимања, одвајања, и са другом функцијом имамо употребу предлога *до* у овим примерима:

Да може прасац узгори гледати, неби било бољега мрнара до њега (М. Водопић, Словинац, 1880, 129). — Слађега боравишта нема од домаћег огњишта (Ф. Марушић, Лијечнички записи, Загреб, 1906, 7),

где предлог *до* упућује на појам према коме се компарација врши. У савременом српскохрватском књижевном језику име појма према коме се компарација врши стоји у облику генитива с предлогом *од*.

Обухватање. Ово значење — одређивање појма који се у целини обухвата глаголском радњом — развило се из оне нијансе локалног значења где предлог *до* не значи само досезање до појма који се одређује већ и сезање у сам појам односно обухватање тога појма:

Он ... све опуцка до мрве (Вук, Српске народне приповијетке, Беч, 1853, 38). — Селим очи склопи/ Златан пехар попи/ До капи (Ј. Ј. Змај, Певанија, Нови Сад, 1882, 134). — Баци оба писма у пећ, и ... гледаше док све до парчета не изгори (Ј. Веселиновић, Целокупна дела, књ. VII, Српски писци, Београд, 35). — Заузете су све [собе] до једне (И. Ђипико, Целокупна дела, књ. IV, Српски писци, Београд, 237).

Предлог *до* овога, неке врсте објективног значења везује се само за синтагме с генитивом у функцији зависног члана. Граматичка категорија управног члана није битна.

Објекатско значење извесне врсте имамо у овим примерима у којима предлог *до* одређује оно што се добија, стиче, постиже, оно што се као циљ остварује:

Лазар је тражио помоћи у Мађара, и успевши њоме, дође до претежности над Вукашином (С. Бошковић, Слике из времена реформације, Београд, 1885, 57). — [Он] није могао доћи до никаква угледа у домовини (Н. Тресић Павичић, Љутовид Посавски, трагедија, Загреб, 1894, 184). — Учитељи не могу редовно до плаћа доћи (Напредак, научно-педагошка смотра, Загреб, 1901, 75). — Витез Мија ... није се много узтезао на који начин да дође до новаца (Ј. Скерлић, Јаков Игњатовић, Београд, 1904, 54). — Један Србин из Херцеговине ... успе да дође до највишег положаја у турској царевини (Т. Ђорђевић, Македонија, Панчево, 1920, 74). — Ех — да ми је до таквог оружја доћи (Ч. Миндеровић, Наша књижевност, месечни часопис, год. II (1947), 488). — [Они] долазе ... на свестран и снажан начин до изражаја (В. Мађаревић, Република, Загреб, 1957, 2—3/44).

Ово значење везује се само за синтагме с глаголом *доћи* (*долазити*) и генитивом појма који се одређује и који означава оно што се тиче, добија, постиже.

Тицање. Општа, неспецифицирана семантика предлога *до* омогућила је да он у извесним ситуацијама почиње да одређује и различите нијансе најопштијег односа тицања.

У синтагмама с глаголом *држати* у функцији управног члана и појмом с именом у генитиву у функцији зависног члана, предлог *до* указује на предмет цењења, поштовања, уважавања:

А Ђина је до свога гласа и до своје љепоте много држала (Н. Бартуловић, На прелому, Београд, 1929, 49). — Само колико ћемо сами до себе држати, толико ће нас и други ценити (В. Јагић, Спомени мојега живота, књ. I, Београд, 1930, 42). — Тај скандал затвори му врата многих кућа које су држале до малог Марјановића, било због њега лично, било због његовог оца, бившег министра (Б. Ђосић, Два царства, роман, Београд, 1928, 13). — Они су необично много држали до Енглеза! (М. Крлежа, Излет у Русију, Загреб, 1926, 91). — Мајка ... је много држала до своје племићске титуле (И. Андрић, Госпођица, Сарајево, 1945, 29).

У реченицама са логичким субјектом и глаголима *јесам*, *бићии* или *сијајати* у предикату предлог *до* са речју коју одређује (која је обавезно у генитиву) означава предмет за који постоји заинтересованост, расположење, жеља:

Мачки је до игре, а мишу до плача (Вук, Српске народне пословице, Београд, 1900). — Ја не тражим хвале, мени до ње није (А. Шантић, Из немачке лирике, Мостар, 1910, 24). — Да ти је стало до образа, друкчије би глед'о на шћер (С. Ђоровић, Српски књижевни гласник, књ. XVI, 643). — Мени је баш мало било до њега (Ш. Балски, Под старим крововима, Свеукупна дјела, сер. 1, св. 1, Загреб, 1912, 177). — Више им [је] до мојих бисага до ли до мене (М. Настасијевић, Из тамног вилајета, Београд, 1927, 81). — Славу слави у Кпису диздаре, / Славу слави, до веселја му је (Л. Ботић, Дјела, Загреб, 1949, 252). — Их, баш им је до гостију (Б. Машић, Љупче, роман, Загреб, 1925, 27). — Њој и није било толико стало до моје љубави (А. Цесарец, Бјегунци, Загреб, 1933, 285). — Ником није било до песме и свирке (И. Андрић, Травничка хроника, Београд, 1945, 441).

Свакако најшире схваћен однос тицања имамо у синтагмама с глаголима *ишцајати се*, *касајати се* у функцији управног члана и генитивом у функцији зависног члана у реченицама:

Второе писмо Ваше ... тиче се до Ђионовича (П. П. Његош, Цјелокупна дјела, II изд., Београд, 1936, 18). — Што се до круне каса, не сумњам да ми не би на глави одликовала (Ј. П. Стерија, Драмски списи, књ: I, Београд, 1902, 117).

Међутим, овакву употребу предлога *до*, с обзиром на то да смо је нашли само код Његоша и Стерије, можемо са доста сигурности сматрати утицајем руског језика у коме је она била обична, бар у старијем периоду. У нашем језику овај однос изражава се генитивом без предлога (*ишче се њога*, а не *до њога*).

Зависносћ; *узрок*. Спецификацију у извесном правцу општег односа тицања имамо у реченицама у којима предлог *до* одређује појам од кога нешто зависи односно који је узрок нечему:

Сад једино остаје до самога учитеља, да ово време употреби ... корисно (Јединство, дневни лист, 1873, 361). — Па до воље и то стоји, / кол'ко була хоће који (Ј. Ј. Змај, Певанија, Нови Сад, 1882, 5). — До његове је мушке памети

да се томе досјети (Ј. Драженовић, Повјест једнога вјенчања, Загреб, 1901, 12). — Срећа стоји до нас самих (В. Луначек, Четири актовке, Загреб, 1910, 23). — Ако трудови њихови слабо схватише пристављени циљ, до њих није него до туђе немарности (А. Кузменић, Посланица Далматинцима, Сплит, 1801, 27). — Знам добро, да до тебе не може бити кривице (М. Ђ. Милићевић, Емило деветнаестог века ..., Београд, 1872, 51). — Мени се чини, да за један догађај има кривице и до тебе (Ј. Ристић, Писма Јована Ристића Филипу Христићу, Београд, 1931, 76).

Ова употреба везана је за синтагме са глаголима *јесам*, *сијајати* и сл. и генитивом појма који се одређује.

Намена. Посебну врсту конкретизовања општег односа тицања представља употреба *до* са значењем одређивања појма коме је намењено оно што се казује глаголима уз које појам с именом у генитиву стоји као допуна (у значењу: *за*):

Нађе се зли језика, па ће налајат сваког белаја до оне дивојке (Ф. Иванишевић, Зборник за народни живот и обичаје Јужних Словена, књ. 10, 63). — Ја до читаве те тобожње среће не дам ни пребијене паре (А. Ковачић, Сабране приповијести, Загреб, 1910, 56). — [Он] је својим смионијом чином много допријео до прочишћења ситуације (М. Крлежа, Хрватски бог Марс, Загреб, 1933, 243).

Према примерима који су нађени у грађи за Речник САНУ рекло би се да ова употреба предлога *до* није особина источног дела српскохрватског књижевног језика.

Објекатско значење. И употребу предлога *до* уз рефлексивне глаголе типа *дохвајати се*, *доићи се* и сл. схватамо као општи однос тицања, мада је он ту сведен на одређивање неке врсте објекта типа партитивног генитива, односно ту предлог *до* одређује појам који се тек почиње обухватати или који је тек нешто мало обухваћен глаголском радњом:

Рече јој Исус: Не дохватај се до мене (Вук, Нови завјет, Београд, 1938, 268). — Ако се и звијер дотакне до горе, биће камењем убијана (И., 567). — Он клима главом, поткивач се дохвати до шајкаче и — *чес' за чес'!* (Т. Костић, Бранково Коло, 1911, 551).

У нашем савременом књижевном језику уз рефлексивне глаголе типа *дохваћити се*, *дошаћи се* за исказивање овог односа употребљава се само генитив без предлога, те ову употребу предлога *до* можемо сматрати архаичном.

При вршењу ове анализе ми смо код сваког значења наглашавали у којим се позицијама оно остварује зато што семантика самог предлога зависи од семантике управног и зависног члана синтагме. Сада ћемо посматрати значење предлога *до* (за илустрацију узећемо месно значење, мада исто вреди и за остала) у зависности од категорије речи у функцији зависног члана синтагме. У предлошко-падежној вези *до + генитив* (доћи *до куће*) појам с именом у генитиву искључен из ове везе нема способност самосталног означавања места, већ само упућује на општи месни однос генитивског типа, а граматичку самосталност детерминације добија тек у вези с предлогом *до*, који означава спецификацију, реализацију тог места. У предлошко-прилошкој вези *до + њрилог* (доћи *до онамо*) предлог *до* одређује прилог, који већ по својој природи значи одређено место, свакако без значења падежног односа, тако да је овде *до* носилац и општег падежног значења ове врсте и његове спецификације. У конструкцији *до + њредлог + зависни њпадеж* (доћи *до њпред кућу*) појам који предлог *до* одређује већ је готова прилошка месна одредба, али без падежног значења у односу на управни члан, па и ту предлог *до* има значење и општег падежног односа и спецификације места⁸. У вези *до + акузатив* мере или времена (било их је *до синошину*; доћи ће *до недељу дана*) појам у акузативу понаша се као и прилог, односно и сам акузатив је прилошка одредба мере или времена, па и ту *до* има оба значења.

3.

Функција предлога у језицима синтетичног типа је — детерминација општих падежних односа који су обележени обликом именице уз коју предлог стоји, а функција предлога у језицима аналитичког типа је — детерминација општих падежних односа чији су формални показатељи они сами. Предлог *до* може имати обе ове и још неке функције.

⁸ Случајеви као — доћи *до испред куће* могу се тумачити двојачко: 1) као прелазни тип између веза типа *до куће* и *до њпред кућу* и 2) као идентична веза *вези до њпред кућу*. Ми их тумачимо на други начин, јер синтагму *испред куће* схватамо као месну одредбу неутралну што се падежног односа тиче према управној речи.

1) У синтагмама са зависним чланом типа *до* + *генитив* предлог *до* има функцију ближег одређивања општег генитивно-аблативног односа.

2) У синтагмама са зависним чланом типа: *до* + *ѝредлог*, *до* + *ѝредлог* + *зависни падеж*, *до* + *акузатив* предлог *до* има две функције а) служи као формални показатељ једног од општих падежних односа и б) служи за локациону или коју другу детерминацију тога односа.

3) У синтагмама са глаголима *дохваћити се*, *доићи се* и сл. у функцији управног члана (*дохваћи се до стране*) функција предлога *до* изједначаје се са функцијом генитива у овој позицији, те представља синтаксичку редупликацију (исте је функције и предлог *од* у синтагми *ослободити се од неѝфријашља*).

4) Интересантна је функција предлога *до* у позицији иза глагола чије је семантике саставни део (*држати до угледа*; све *штоји до њега*); овде предлог указује на једно посебно, ван ове везе неостварљиво значење глагола уз који стоји⁹.

5) У функцији одређивања односа појма који се изузима према радњи из које се изузима (*сви ће до њега што урадити*) предлог се *до* својом функцијом приближава функцији прилога.

6) У случајевима као: *два се браћа ѝобраћила до два сокола* предлог *до* има функцију речце.

Прва од ових шест функција — ближе одређивање и спецификација падежних односа датих у зависном облику именице — основна је функција предлога у словенским језицима са синтетичком деκлинацијом. Трећа, четврта, пета и шеста функција представљају специфичне, али у словенским језицима могуће употребе извесних предлога. Друга пак функција необична је за синтаксички тип деκлинације. Њу могу имати само предлози у српско-хрватском (а тако и у македонском и бугарском) језику, па и у њему не сви, већ само они (*до*, *од*, *за*) чије је значење толико опште да је створило услове да ови предлози приме на себе показивање општих падежних односа у синтагмама са зависним чланом прилошког типа (*доћи до овамо*; *завршити за суѝра*; *отићи до на*

⁹ Исп. о истој функцији неких предлога у руском језику код В. В. Виноградова, Руски јазык, 1947, 700.

извор; неће остати дуже од недељу дана)¹⁰. У оваквој употреби ови се предлози по функцији својој изједначају са предлозима аналитичког типа (*il est monte jusqu'au sommet; d'aujourd'hui a demain*).

Ова нас чињеница упућује на закључак: да српскохрватски језик показује извесне тенденције трансформисања синтактичког система дефлекције и његовог приближавања, у извесним случајевима, аналитичком¹¹.

Даринка Горџан-Премк

¹⁰ Исту функцију имају и предлози у предлошко-прилошким синтагмама и у другим словенским језицима, као у руском *до завѣра* и сл., али таква њихова функција везана је само за извесне изразе, обично временске, и не може се одатле ширити на друге предлошко-прилошке синтагме, а поготову не на конструкције у којима предлог одређује већ готову предлошко-падежну везу.

¹¹ Исп. о истој тенденцији, али знатно слабијој, у руском језику код В. В. Виноградова, *ibid.*, 695—703.